

GABRIELA OLCHOWA, MIECZYŚLAW BALOWSKI (RED.), *JEZYKI SŁOWIAŃSKIE W PROCESIE PRZEMIAN*, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Banská Bystrica 2015, ss. 240

Recenzowany tom jest pokłosiem konferencji, która zorganizowana została w dniach 15–16 czerwca 2015 r. na Uniwersytecie Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy (Słowacja). Obrady przebiegały pod pojemnym merytorycznie hasłem „Języki słowiańskie w procesie przemian (Slovanské jazyky w procese premien)”. Organizatorami konferencji były: Katedra Języków Słowiańskich (Katedra slovanských jazykov) tegoż Uniwersytetu, funkcjonujące przy niej Centrum Języka Polskiego i Kultury Polskiej (Centrum poľského jazyka a kultúry) oraz Instytut Polski w Bratysławie.

Omawiana publikacja stanowi intelektualne i materialne świadectwo kontynuowanej z powodzeniem polsko-słowackiej współpracy naukowej w zakresie lingwistyki. Na tom składa się 19 artykułów, spośród których 14 zostało napisanych po polsku, 5 w języku słowackim. 18 pierwszych tekstów ma charakter lingwistyczny, ostatni artykuł autorstwa Jacka Gajewskiego pod tytułem *Polska misja kulturalna w XX i XXI wieku (Instytut Polski w Bratysławie)* składa się z wprowadzenia prawnego w tematykę działalności instytutów polskich za granicą oraz sprawozdania z przedsięwzięć organizowanych i wspieranych przez Instytut Polski w Bratysławie.

Szeroka formuła tematyczna konferencji wpłynęła na wielość problemów poruszanych przez autorów artykułów. Zawarte w tytule konferencji oraz monografii odwołanie do języków słowiańskich wydaje się jednak nieco zbyt szerokie. Większość artykułów skupia się wyłącznie na analizie zjawisk związanych z językiem polskim, kilka tekstów rozpatruje problemy języków rozwijających się w sąsiedztwie polszczyzny (czeskiego, słowackiego i ukraińskiego) oraz etnolektów transgranicznych (łemkowskiego i górnoostrawskiego). Niemniej jednak recenzowany tom jest zbiorem interesujących studiów, które podzielić można na kilka grup tematycznych.

Tom otwierają dwa teksty poruszające zagadnienie odmian języków ogólnych. Artykuł autorstwa M. Balowskiego pod tytułem *Przemiany języka czeskiego: spisovná čeština czy standardní jazyk?* skupia się na do dziś nierozstrzygniętym dylemacie teoretyków języka czeskiego, czy i w jakim stopniu włączyć do standardowej odmiany języka czeskiego elementy pochodzące z języka mówionego (oficjalnego oraz nieoficjalnego, potocznego). Jak wskazuje autor, do roku 1989 skodyfikowaną odmianą czeszczyzny był pisany język literacki (*spisovná čeština*), którego prymat głoszony jest nadal przez bardziej zachowawczą część

środowiska językoznawczego. Tymczasem rozwój elektronicznych korpusów językowych pozwolił dostrzec ilościową przewagę języka nieliterackiego w komunikacji, co skutkuje znaczącą liczbą dubletów językowych, pochodzących z różnych odmian. Sprawa standaryzacji współczesnej czeszczyzny pozostaje zatem otwarta. Również tekst napisany przez L. Urbancovą (*Synchronny výskum hovorovej slovenčiny*) skupia się na problemie ogólnego języka mówionego, tym razem słowackiego. Badaczka zauważa przewagę ilościową tekstów mówionych, wynikającą nie tylko z obiektywnych prawidłowości substancjalnych (częściej mówimy niż piszemy), ale również faktu istnienia komunikacji internetowej, formalnie pisanej, konceptualnie bliskiej językowi mówionemu. Zdaniem autorki wydzielić należy dwie odmiany mówionego języka słowackiego: wyższych funkcji komunikacyjnych (*hovorová slovenčina*) oraz codziennej komunikacji (*bežná hovorená slovenčina*).

Z powyższymi tekstami, dotyczącymi kodyfikacji języków ogólnych, zestawić można studia analizujące problemy etnolektów transgranicznych: G. Ballowskiej *Gwara górnoostrawska czy laski mikrojęzyk literacki* oraz M. Misiak *O wpływie czynników pozajęzykowych na rozwój mowy – przypadek etnolektu łemkowskiego (wybrane aspekty)*. Pierwszy z artykułów omawia realizowany w pierwszej połowie XX wieku przez Ó. Łysohorskiego i jego współpracowników projekt zmiany gwary górnoostrawskiej w laski mikrojęzyk literacki. Inicjatywa nie zakończyła się powodzeniem. Tekst omawia natomiast szereg interesujących działań autorów projektu, które miały na celu stworzenie polifunkcyjnego języka ogólnego (uzupełnienie brakujących elementów systemowych pochodzącymi z polszczyzny czy czeszczyzny, promowanie tekstów pisanych). W artykule M. Misiak charakteryzowane są, podejmowane współcześnie, próby zachowania dla przyszłych pokoleń etnolektu łemkowskiego, który zanika wraz ze zmniejszającą się liczbą Łemków. Służyć temu mają różnorodne działania. Wśród nich wymienić można realizowane we współpracy z polskimi władzami: naukę języka w szkołach (Łemkowie są jedną z oficjalnych mniejszości etnicznych w Polsce) czy wprowadzenie dwujęzycznych nazw miejscowości. Nieco inny charakter mają inicjatywy stowarzyszeń i osób prywatnych, np. tworzenie stron internetowych z możliwością wyboru etnolektu łemkowskiego jako języka nawigacji.

Artykuły M. Peisert (*Przemiany tabu językowego w polszczyźnie*) oraz P. Wiatrowskiego (*Ekwiwalencja słownikowa indonezyjskich i polskich idiomów*) określić można jako wprowadzające teoretycznie w nakreślone w tytułach tekstów problemy. Przekrojowy artykuł M. Peisert obejmuje różnorodne zagadnienia związane z funkcjonowaniem tabu w języku polskim (wpływ na system leksykalny, relacja kultura–język, odzwierciedlająca się w poszczególnych polach tematycznych, np. *sacrum*, choroba, seksualność, płęć, mniejszości narodowe). Natomiast tekst P. Wiatrowskiego stawia sobie za cel omówienie teorii ekwiwalencji słownikowej (systemowej) W. Chlebdy i zastosowanie jej w odniesieniu do dość zaskakującego zestawienia idiomów polskich i indonezyjskich, co ma stanowić wstęp do ewentualnych prób translatorskich.

Jeżeli chodzi o prace materiałowe dotyczące leksyki, artykuły zamieszczone w omawianym tomie związane są zarówno z zagadnieniami onomastycznymi, jak i odnoszącymi się do wyrazów pospolitych i wyrażeń z nich złożonych. W grupie tekstów odnoszących się do nazw własnych znajdziemy pracę J. Krški *Niekol'ko*

slovensko-pol'ský lexikálnych paralel v staršej slovenskej hydronimii z povodia Hornádu. Autor omawia w niej etymologię wyrazu *Hornád* na tle m.in. systemu leksykalnego polszczyzny. Tekst M. Graf *Moda imiennicza i jej literackie reminiscencje (na przykładzie polskiej prozy współczesnej)* przedstawia krajową modę antroponimiczną ostatnich lat, następnie wysuwane są uwagi o charakterze ogólnym, odnoszące się do wyboru imion bohaterów współczesnej literatury. Artykuł A. Račákovej *Pol'ské vlastné mená a slovenská jazyková prax* dotyka ciekawego zagadnienia dostosowania zapisu i wymowy polskich antroponimów do prawidłowości ortograficznych i fonetycznych języka słowackiego. Jak zauważa autorka, praktyka ma charakter niejednorodny, postulowana jest zatem kodyfikacja.

Artykuły skupione tematycznie wokół wyrazów pospolitych podzielić można na dwie grupy. Do pierwszej zaliczyć należy trzy teksty zajmujące się problematyką leksykonu diachronicznego. W artykule J. Migdał *Dzieje wybranych szesnastowiecznych nazw rzemieślników w polszczyźnie* zostały omówione, na podstawie zasobów kartoteki *Słownika języka polskiego XVI wieku*, określenia zawodów związanych z wytwarzaniem pożywienia (np. *kołacznik*, *kielbaśnik*). Jak się okazuje, niektóre spośród tego rodzaju jednostek odnotowane zostały wyłącznie w słownikach XVI wieku (inwencja leksykografów?), większość zaś zanikła na przełomie XIX i XX wieku. Współcześnie zatem określenia ogólne okazują się wystarczające dla użytkowników języka. W tekście T. Lisowskiego *Wybrane leksemy wskazujące na relację filiacyjną między Nowym Testamentem Biblii Gdańskiej (1632) a Nowym Testamentem Biblii Kralickiej (1593) na tle średniej leksykalnej polszczyzny średniowiecznej (ujęcie kwantytatywne)* sprawdzana jest hipoteza zależności *Biblii Gdańskiej* – ostatniego szesnastowiecznego, związanego ze środowiskiem protestanckim, tłumaczenia *Pisma Św.* na język polski, od *Biblii Kralickiej*, pierwszego protestanckiego tłumaczenia *Pisma Św.* na język czeski. Użycie metod statystycznych umożliwiło autorowi stwierdzenie znaczącego podobieństwa językowego między oboma tłumaczeniami, co wskazywać może na filiację dzieła polskiego w stosunku do dzieła czeskiego. Ostatni z artykułów o charakterze diachronicznym, *O zmianach semantyczno-składniowych w języku polskiej poezji (na przykładzie wierszy młodopolskich i międzywojennych)* W. Śliwińskiego, zawiera porównanie, na podstawie budowy i frekwencji poetyckich konstrukcji nominalnych, mowy wiązanej obu epok. Jak zaznacza autor, poezja dwudziestolecia międzywojennego okazuje się ciekawsza i mniej skonwencjonalizowana niż poezja Młodej Polski, dzięki czemu możliwy był jej większy wpływ na twórców późniejszych.

Zbiór artykułów poświęconych słownictwu współczesnych języków podzielić można na dwie grupy. W pierwszej znajdują się artykuły analizujące wyrazy i terminy wielowyrazowe, w drugiej – badające uwarunkowane pragmatycznie wyrażenia, całości komunikacyjne. Do pierwszej z grup należy tekst M. Vojtekovej *Koncepcja latinsko-slovensko-pol'ského slovníka anatomických terminov*. Stanowi on zarys planowanego projektu trójjęzycznego słownika, pożytecznego zwłaszcza dla użytkowników medycznej odmiany języka słowackiego, która nie jest w wystarczającym stopniu skodyfikowana. Nieco inny charakter mają teksty S. Pachomovovej *Lexikálno-sémantické inovácie v súčasnom ukrajinskom jazyku v aspekte sociolingvistiky a prekladateľstva*, M. Witaszek-Samborskiej *Z badań*

nad nowym słownictwem odzieżowym w polszczyźnie – obserwacje, między innymi, leksykograficzne i S. Taboła *Nowe nazwy zawodowe kobiet w języku czeskim*. Dotyczą one najnowszej warstwy słownictwa. W pierwszym z artykułów omówione zostały neologizmy powstałe w ostatnich latach w języku ukraińskim w odpowiedzi na wydarzenia polityczne (pomarańczowa rewolucja, aneksja Krymu itd.). Tekst M. Witaszek-Samborskiej gromadzi nowe wyrazy związane z modą, których inwentarz odniesiony został następnie do zawartości hasłowej słowników współczesnego języka polskiego. Z artykułu S. Taboła dowiedzieć się można, że język czeski, zarówno pod względem słotwórczym, jak i uzualnym, znajduje się w grupie języków symetrycznych, w których żeńskie odpowiedniki nazw zawodowych i zawodów wprowadzane są bez większych kontrowersji.

Z kolei teksty G. Olchowej *Formuły nawiązujące i kończące kontakt w języku polskim i słowackim (na przykładzie telewizyjnych programów informacyjnych)* oraz A. Zury *Dialog konwersacyjny w komunikacji na forach internetowych. Przewodzenie sporów* analizują reprodukowane i uwarunkowane komunikacyjnie wyrażenia. Jak dowiedzieć się można z pierwszego artykułu, formuły fatyczne są bardziej zróżnicowane i bogatsze w języku telewizji słowackiej aniżeli w języku telewizji polskiej. Natomiast A. Zura dowodzi, na podstawie materiału internetowych sporów na temat GMO, że dialog konwersacyjny na forach przeradza się w kłótnie, co wyklucza osiągnięcie przez rozmówców konsensusu.

Jak widać na podstawie scharakteryzowanych wyżej grup tekstów, recenzowany tom jest zbiorem różnorodnych pod każdym względem głosów naukowych. Pozwala zapoznać się z tematyką i metodologią badań językoznawców związanych z polsko-słowacką współpracą lingwistyczną, niejednokrotnie poruszających w swoich pracach tematykę wzajemnych relacji polszczyzny i języka słowackiego.

Monika Biesaga
(Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Kraków)